

SIMONYI IMRE

Szindbád úr

Márai Sándor ilyenformán emlékezik róla:

— Szindbád nem politizált, de mindenesetre ellenzéki volt. Nem meggyőződésből — jó ízlésből.

Ez pontos és méltó fogalmazás — gondolom.

Volt aztán olyan nézet is felőle, hogy ő a magyar Proust. Ez a vélelem nem tekinthető már ennyire pontosnak, ám kifejezetten méltatlannak sem. (Legfellebb némi ötletszegénységet mutat, hogy egy nagyon nagy magyar író egy ugyancsak nagyon nagy külhonos íróból eredeztessünk minden áron.)

Mert amikor Krúdy pl. arról ad elő, hogy egy Felső-Magyarországi városkában a templomtoronyban évszázadokkal ez előtt megállott az óra (mert-hogy egy jóságos király egy haragos pillanatában levette nyájas tekintetét a városkáról) s azóta:

— Az óra egyfolytában valamely olyan időt mutat, amilyen talán soha nem is volt...

Nos, mondom, amikor Kr. Gy. úr ilyenképp fogalmaz, amikor az időt ennyire elidőtleníti (szinte az arcába vágja, hogy tulajdonképp nincs is) hát ebben valóban van valamelyes prousti. Legalábbis annyi van, hogy a ragyogó francia művének odaadó olvasása során kitetszik: ez az a mondat, melyet egész pályája során leírni szeretett volna...

Ellenben Krúdy le is írta! Így tehát mégis valamiféle rokonságban vannak, valóban.

Elindult a Nyírségből egy ifjú 17 évesen; egy nagyon szép és nagyon erős ifjú, hogy felkeresse a nagyvilágot, szemügyre vegye, s feljegyezze észleleteit.

Az indulás idején kb. ennyit tudott:

Az irodalomból azt, hogy: Balázs Sándor öreg költő köpönyegében három ágrólszakadt fagyoskodó költőnemzedék telet ki.

A történelemből azt, hogy: Világosnál letették a fegyvert.

Az emberekről azt, hogy: inkább szomorúak, sem mint vidámak.

De ezt, aztán tudta!

Mondom, csupán ennyit tudott. Talán, elég is ennyi. Az induláshoz. S talán a befejezéshez is.

Olvastam egyszer valahol, hogy Kr. Gy. társadalombírála-ta nem eléggé éles, a dszentrit nem ostorozza kellőképp, egyáltalán megkerülte a főkérdéseket, a valóságot álmokkal népesítette be, műve nem tartozik irodalmunk fősodrába, kívül maradt a főáramlatokon, ám de azért „egyike” legfontosabb írónknak, mert hogy „olykor mégis...” meg a „gordonkahang...” meg, mittudomén. Már ahogy ez minálunk szokásos ítései és irodalomtudói körökben, ahol a szempontoknak (olykor butácska, olykor körmönfönt, nem egyszer alantas szempontoknak) prioritása va-

gyon a mű tényleges értéke, s az alkotó valós képességével (tehát a tényekkel!) szemközt.

A dzsentrit, s a polgárt nem ostorozta kellőképp? Hallgassuk csak:

— Hát ez volna az a magyar középosztály, melyet én megemteni akartam? Ezek a cégeges gazemberek! (Hadd ne kelljen oldalszám idézmem számos hasonlót.)

Ez az író pontosan annyit csapott ostorával kora vezérlő társadalmára, amennyit az megért. Egy suhintással sem többet! Ugyanis sejtett valamit arról, hogy a dzsentri és a polgár elillanása után leend itten még újabb ostorozni való éppen elegendő. Odacsapott tehát — hogy megadja a társadalomnak, ami a társadalomé, a „fősodor-nak” ami a fősodoré — s aztán a „mellékesről” beszélt. Hogy az irodalomnak is megadja azt, ami az irodalomé.

A mellékesről beszélt tehát, hogy: férfiember számára bizonyos életkorban a pörkölt mindig csak egy másik kocsmában jó, s hogy bizonyos vértolulások asszonyosságok a negyvenedik esztendő táján sűrűn álmodnak nagyobb méretű sárgarépával, nem egyszer himszamarral is. S hogy egy korhely éjszaka múltán, reggel, káposztaleves élvezete után: lehet-e tovább bort inni? (E tárgyban egyébként úgy döntött: lehet, de csak veresét!)

Valóban — mellékes lenne mindez? Ha igen — akkor az élet maga is mellékes.

S így beszél még:

— Eddigi írói pályafutásom alatt kiadóim közvetlenül, vagy közvetve mindig tudósítottak közönségünk gusztusáról, szerették, ha a nők álarcban jártak és a férfiak frakkban, óhajtották, hogy bizonyos mértékben respektáljam a városi és falusi közönséget: csupa becsületes megtalálót kutassak fel regényhősnek...

S aztán:

— És talán nem is nagyon érdemesek arra a pesti nők és férfiak, hogy az ember haragba essen velük. Pesti regény! ordenáré passzió, mint az állatkínzás.

S tovább:

— Az emberek hiányoznak könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek, ugyanazért leírni nem merem őket. Nőket, férfiakat, gyermekeket: én tudom. Ha én leírnám, hogy mit éltem, szenvedtem, éreztem és körülöttem éreztek: talán egy toronyba zárnának.

Aztán mégis leírta!

A férfiakról ezt:

— Élete lefolyására nézve a legtöbb ember ferencvárosi születésű... Ez magyarra fordítva bizony, hogy azt jelenti: menthetetlenül nyárspolgárok vagyunk, hajlamaink és képességeink szerint egyaránt: a királyi herceg csakúgy, mint a barikád lázadója, aki miközben kést köszörül, pisztolyt poroz — a nyugbéren studerozik.

A nőkről pedig így (s ezt egy éltes vidéki színésznő mondotta volt nekem valaha, aki sejtetni engedte vélem. Ifjú redaktorral, hogy ő a Szindbád-beszélyek Melléki Ida szubrett-színésznéje, kire is Szindbád úr egy vállvonósan-haragos percében így szólott):

— Kegyedék a „házakban”

vannak igazán otthon: ott vége a maszkbálnak, ott le hull az álarc, ott futhatják ki igazi formájukat...

Hát igen, ismerte a férfiakat és nőket. Mindenkinél jobban — miként joggal állítja is. S volt éles társadalombírálata. Legfellebb harsány nem.

S az iróniája!

Ő már akkor tudta, amit *Dürenmatt* csak a minap fogalmazott meg: ha a kor drámáját humor híján írjuk le, akkor az nem tragédia, ellenben katasztrófa.

S nézzük tovább. Hallgassuk csak az igét a Vörös postakocsi útvonaláról:

— A Pest környékbeli álfalvak rossz tekintetű lakosaikkal, újonnan épített és gondszötte házaikkal, elégedetlen, lompos, rossz útra kívánckozó külvárosi nők szeméhez hasonlatos ablakokkal, elmaradoztak. Egy nyírott fülű, feketekévént tartott. Pestről eltoloncolt eb ugatott sokáig a kocsi után, mint a nagyraavagyó és tehetetlen szegény hivatalnokok főnökeikről mondott rágalma...

Hát kérem: van itt órálat, szociológia, szociográfia — s ha épp akarom — még falukutatás is! És persze költészet. De lúdbőröző! S mindenestől: mintha már *Kafka* „Kastélyja” tájkán járnánk...

S ugyan-e könyvben:

— A magyar vidéki vendéglátó olyan sivár, mint egy vasúti teherkocsi. Régi újságpapírosok vannak a szekrényben és az ablakból egy szomorú utcára látni, ahol soha sem nevetnek a gyerekek és nem lehet megérteni, hogy mely okból élnek a felnőttek?

Ne feledjük, hogy e sorok írása idején tanulgatta *Sámuel Beckett* az ábécét! S az ötven éve elnémult „gordonkahang” már akkor „A játszma vége” s az „O, azok a szép napok” húrjain (is) játszott...

S hogy megkerülte a valóságot? S helyette a tündérit, az álmat adta elő? Szent igaz: nem volt nagy véleménye a valóságos-valóságról. (Mármint arról, amit mind közönségesen annak hiszünk, vagy amennyit belőle felfogni képesek vagyunk. Hál' Isten, jó ismerettségben állott a metafizikával — ami annak poézise, amit nem tudunk — s 5 „tudósított” benünket az „igaziról” nem csupán a „valódiról”.)

Mivel pontosan ismerte a lét valósága és a mű valósága közti különbséget. Így beszél erről: — Nem szeretek műveimben általában mindennapi embereket szerepeltetni. Mindennapi embereknél nincs történetük. Nagyon lenézem azokat az írókat, akik a való életet másolják. Rossz szaga van az életnek, tekintetes úr. A legtöbb író lopásból él. Ha egyebet nem lophat: elorozza a szomszédja élet-történetét.

S másutt:

— Ezek az elátkozott favágók életük végéig írják regényt, vagy verset, mindenről, sok meggyőződéssel, de kéz nélkül, a mondanivalóik oly igazak, mint a közönséges élet és talán ezért nem érdekesek. Sírnai lehetne azon, hogy mily gondosan írják le nevüket és elbeszélésüket, mindig csak azt: írta: Favágó.

S még a szeretett *Móricz Zsigmond*ról is:

— Újítása, valódisága, megemészített zabból való parfümjé azonban elszomorít.

A realizmus ellen beszélne tehát így? Nem, az égre! Csupán a realizmus félreértése ellen. A realizmus „földi mása” ellen. (Ha szabad így mondanom.)

S hogy a tragikus iránt nem volt fogékony? Hogy a „mellékes” írása közben nem futotta erejéből drámai kulminációkra? Futotta!

En Krúdyt korábban olvastam, mint *Shakespeare-t*. A Fesztett királyban van egy jelenet, a halott Lajos király koporsójánál. Mária és Zápolya „a tót király” csap itt össze. Hát ez aztán tragédiás csúcspont!

Később, amikor már *Shakespeare-t* is olvastam, sose tudtam szabadulni az eszmétől: könnyű a nagy angolnak: Krúdy után már igazán nem kunszt... (Ámbár, megeshetett éppenséggel, hogy Kr. Gy. úr olvasta Sh. V. urat, nem pedig fordítva...)

Dehát, ahogy mondom, én meg a Fesztett királyt olvastam előbb...

Mit tegyek most már?

Szemérmes író volt. Ugyanezért mindig önmagáról írt. (Egy író nekem csakis arról írjon, akit, s amit leginkább ösmer.)

Szerény író is volt. Teljes életén által egyetlen művet írt. Az életművét.

Művelt író is volt. Nem a poeta doctusok kategóriájában, akik más művelt írókon művelték ki magukat. Ellenben úgy, hogy művével új, addig senki által nem ismert műveltséget teremtett.

És magyar író volt, tehát hazafias író. Nem tudósen, nem lihegőn, nem habzó szájjal. Feltehető: olvasta Máté evangéliumát, aki szerint nem az kedves az Atyának, aki unosuntig hajtogatja: Uram, uram! Jószerivel sose írta le, hogy „házam”, vagy „népem”.

Ezt írta le:

— A Napraforgóban — a legmegrázóbb világi-magyar-zsolált, a „Csak alkonyattal ne haljak meg e tájon...” kezdetű.

Csak sirva tudom olvasni. De aztán minden nap!

Gögös nagyúr is volt. Mintegy elnézett kora, kortársai (s talán még mestersége) feje felett is.

Ámde egyszer ezt mondja:

— Ha költők nem volnának, még az is undorító lenne, ha egy aszony leveti a harisnyakötőjét.

Ez bizony szerelmi vallomás — a mesterség előtt, térdén állva.

S pontosan tudja, hogy ő maga ki is tulajdonképp, s hogy mennyit ér. Hallgassuk csak:

— A szerkesztő az igaz író szennyos gatyáját is köteles kinyomatni, amennyiben az úgy kívánja.

És gyönyörű ember volt. És kora egyik legerősebb férfiúja volt. Vert félholtakra krakéler haszárkapitányt, nyegle iparlovagot. S ami leginkább kedvem-

re való: írástudatlan lapszerkesztőt. (Mondom, hogy nagy-iro nagy író volt.)

És költő volt — álarcban. A prózáiról álarcában.

Adyhoz — utolsó látogatásra — „litániakék délutánban” volt menendő.

S Benedek Aladár arcúlatán „csavarogtak” a ráncok.

Töröljük le most azt a könnycseppet szemünk sarkából, feleim, akik egyik vagyunk nagyjő-urunkban, Szindbádban.

S, hogy „mégis”, és hogy „egyike” volt a legnagyobbaknak?

Valaha szilaj, boldogult úrfikoromban nagy filippikára készültem ezen „egyike” miatt.

Ma már csak legyintek. S minden áldott (s áldatlan) napon kezembe veszem művei egyikét... Így és ez az én megcsendült filippikám és válszom.

Nem, szó sincs róla, nem volt forradalmár. Pikával, géppisztollyal, tudományos felvértezéssel semmi esetre. (Az, hogy viszont a magyar beszély és román forradalmára volt, ugyan-csak nem eleve elhatározásból, ellenben tehetsége természetéből ered.)

És mégis! Kérnék figyelmet! Az „Ady Endre éjszakái”-ban így szól a költő Krúdyhoz, az őszirózsa polgári revolúció napjaiban:

— Én csak addig voltam forradalmár, amíg a tiz ujjunkon megszámálhattuk: hányan vannak a városban forradalmárok. Nagyobb forradalmár lett itt egy nap alatt mindenki, mint mi voltunk nyolcan-tizen Pesten. Most majd én szólok fel, mert a suszterek előbb-utóbb elrontják a forradalmat.

Ez esetben a két költő talán nem szorul mentegetésre: nem a suszterekkel volt bajuk, ellenben a pancserekkel, a műkedvelőkkel, az opportunusokkal.

S ami — ez esetben — még jelentősebb: a nem-forradalmár Krúdy vállalta írásos vallomásban a „nyolc-tíz” közé tartozást! S tette ezt 1925-ben: s e tett — akkor — nem csupán „jóizlés” kérdése volt, ellenben nem közönséges bátorság kellett ehhez bizony.

Készen tehát a képlet, s a behelyettesítés adva:

Jó izlés plusz bátorság: egyenlő forradalom, forradalmárság.

Májusban halt meg, ötven éve, gyertyafény mellett, mindenkitől elhagyva — amiként magyar költőhöz illik.

A halottkém szerint szívbenulásban. A halottkémegek megfontolt, nagy tudományú férfiak, szavukban nincs okunk kételkedni. A halottkémegek szakmai szempontból bizonyára igaza volt.

Am az eset összes körülményei megvizsgálása után én úgy találok, hogy a halál oka más volt. Szindbád, a Nagyúr megértett valamit végérvényesen: a világot, s abban a maga helyzetét. Megértette, hogy az a világ lakhatatlan számára, s ugyanezért nem volt tovább kíváncsi semmire. Ezért úgy döntött, hogy most pedig e májusi hajnalon meghal.

S ebben is neki volt igaza.